

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان و نام پدیدآور: احکام امور رایج مالی /
گردآورنده آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی.

مشخصات نشر: مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.

فروست: رهنما

شابک: 978-600-6543-69-7

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: بانک و بانکداری (اسلام)

موضوع: اسلام و اقتصاد

موضوع: پول -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

شناسه افزوده: موسسه انتشاراتی قدس رضوی

رده بندی کنگره: BP ۱۳۹۱۳۲/۲۳۰۲۶ الف/

رده بندی دیویی: ۴۸۳۳/۳۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۵۷۵۰۲

۴۴ → احکام امور رایج مالی

نویسنده: سیدمجتبی حسینی

آستان قدس رضوی

چاپ هشتم: پاییز ۱۳۹۱ (ویرایش جدید)

معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

نشانی: حرم مطهر امام رضا (ع)، اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱-۳۲۰۲۰ دورنگار: ۰۵۱۱-۲۲۴۰۶۰۲ rahnama@aqrazavi.org

به کوشش: محمدحسین پورامینی

ویراستار: محمدمهدی باقری

طراح جلد: علی بیات

طراح لوگوی رهنما: مسعود نجابتی

پرسیدن برای یافتن راه، خود، ارزش است...
و هر فرهنگی که به پرسشگری بها دهد
و زیباترین، دقیق‌ترین و ساده‌ترین پاسخ‌ها را پیش‌رو بگذارد،
گسترش و دوام خود را تضمین کرده است.
مهم، انتخاب بهترین راه است...
و **ره‌نما** گامی است در این مسیر.
همگام ما باشید و با طرح دیدگاه‌های رنگارنگتان، یاری‌مان کنید.

احکام امور رایج مالی

﴿أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾

(= خداوند دادوستد را حلال و ربا را حرام [اعلام] کرده است.)^۱

۱. بانکداری اسلامی

قوانین بانکداری در نظام جمهوری اسلامی ایران را نمایندگان مجلس، تحت نظارت و با تأیید شورای نگهبان، براساس عقود شرعی تدوین کرده‌اند. از این رو، اگر بانک‌ها مطابق قانون مصوّب عمل کرده و نیز مشتریان به قراردادهای بانکی توجه و عمل کنند، اعطای تسهیلات

و سود سپرده‌گذاری مشتریان، مشمول ربا و لذا فعلِ حرام نمی‌شود. ولی متأسفانه برخی مسئولان بانک‌ها، بدون توجه به قانون یا براساس اسناد و فاکتورهای جعلی، عمل می‌کنند و مشتریان نیز از مسائل آن آگاهی ندارند و تسهیلات را در جای دیگری مصرف می‌کنند و در نتیجه، سپرده و اعطای تسهیلات، ربوی و حرام می‌شود. در این باب، تبیین چند اصطلاح ضروری می‌نماید:

۲. سود سپرده‌گذاری

ماهیت سپرده‌گذاری آن است که مشتری، پول خود را برای سرمایه‌گذاری به صورت سپرده کوتاه یا بلندمدت، نزد بانک می‌گذارد و بانک را طبق قراردادی، وکیل می‌کند تا آن را در معاملاتی به کار گیرد. در این صورت، عملیات بانکی بدون رباست و سود حاصل از این

معامله‌ها، به سپرده‌گذار تعلق دارد. بانک، از محلّ این سود، فقط حقّ وکالت دریافت می‌کند و می‌تواند این حق را براساس توافق یا وضعیت اقتصادی روز، کم‌وزیاد کند. از این‌رو، درصد سود بانک براساس سپرده‌گذاری کوتاه‌مدت یا بلندمدت یا متناسب با زمان، تغییر می‌یابد.

۳. قرض الحسنه

مالی است که فرد آن‌را به شخص حقیقی یا حقوقی، مانند بانک، اعطا می‌کند و ملک او قرار می‌دهد تا پس از مدتی، به همان اندازه، نه بیشتر، به او بازگرداند. لذا، هر سودی که از حساب قرض الحسنه، اعم از جاری و پس‌انداز، به دست می‌آید، متعلق به بانک است و سودی به قرض‌دهنده تعلق نمی‌گیرد؛ مگر اینکه بانک برای تشویق مشتریان، جداگانه جوایزی اهدا کند. اگر در ضمن قرض، هر سودی به‌نفع قرض‌دهنده انجام گیرد، این معامله ربا محسوب

می‌شود و هر دو طرف، گناهکارند.

افزون بر آن، گرفتن سود برای قرض‌گیرنده حرام است. گفتنی است اگر قرض‌گیرنده به میل خودش، بدون آنکه در معامله شرط شده باشد، مبلغی بیش از اصل قرض، به قرض‌دهنده بدهد، نه تنها اشکال ندارد، بلکه کار مستحبی نیز انجام داده است.

۴. اعطای تسهیلات بانکی

واژه «وام» در لغت، به معنای قرض است و به کارگیری آن در تسهیلات بانکی، اشتباهی رایج است. آنچه بانک در قالب عقود اسلامی از قبیل جعاله، شرکت، مضاربه، فروش اقساطی و مانند آن، به مشتری اعطا می‌کند، تسهیلات بانکی نام دارد، نه وام. بانک براساس یکی از عقود شرعی یادشده، به مشتری تسهیلات می‌دهد و در این معامله، سودی دریافت می‌کند. البته بانک گاهی تسهیلاتی به صورت قرض الحسنه به مشتری می‌دهد و در ازای آن، سود

دریافت نمی‌کند؛ بلکه کارمزد متعارفی برای تأمین هزینه‌های خود، از مشتری می‌گیرد. گفتنی است که آیت‌الله بهجت و آیت‌الله وحید، به‌طور کلی، با شیوه کنونی عملیات بانکی مخالف بوده و معتقدند: «هر کس می‌خواهد پول خود را به‌عنوان سرمایه‌گذاری به بانک بسپارد یا از بانک تسهیلات دریافت کند، لازم است خودش با بانک، به مبلغ مورد تقاضای خود، معامله شرعی انجام دهد و در ضمن آن، دریافت تسهیلات را شرط کند.»

؟ آیا جایز است تسهیلاتی را که بانک برای استفاده خاصی، مانند تعمیر و خرید و ساخت خانه، به اشخاص واگذار می‌کند، در کارهای دیگر مصرف کرد؟
اکثر مراجع: خیر؛ حق ندارد آن را در غیر کار معین شده، مصرف کند.^۱

---

۱. امام، استفتائات، ج ۳، امور بانکی، س ۲؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۱۳۴ و ۲۱۴۷؛ رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۷۹۰؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۶۹۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۰۰۱؛ پرسش از دفتر: وحید، بهجت، سیستانی، نوری و صافی.

؟ اگر کسی از بانک وام گرفت و در موردی که برای آن وام گرفته شده صرف نکرد و از آن کسب درآمدی شد تصرف در آن چگونه است؟ و اگر اشکال دارد تکلیف وام گیرنده در رابطه با سود به دست آمده در حال حاضر چیست؟^۱

مقام معظم رهبری: ملاک در این گونه امور قوانین و مقررات مربوطه است و باید طبق آن عمل شود.

آیت الله فاضل: مشکل است و تمام سود برای وام دهنده است و باید او را راضی کرد.

آیت الله مکارم: اشکال دارد و باید با بانک به توافق جدید بدون ربا برسند.

آیت الله سیستانی: تصرف او جایز است و سود را مالک است.

آیت الله تبریزی: در فرض مزبور مالی را که به دست آورده ملک خودش است.

۵. جریمه دیرکرد

؟ آیا گرفتن خسارت دیرکرد تسهیلات توسط بانکها، جنبه شرعی دارد؟

۵.۱. اگر از ابتدا، شرط گرفتن خسارت واقعی، جزو قرارداد باشد و طرفین بر آن توافق کرده باشند، اشکالی ندارد. آنچه عامه مردم به آن دیرکرد می گویند، فعلاً در قانون بانکداری اسلامی تحت عنوان «شرط خسارت واقعی» یا «وجه التزام» آمده است که از ابتدا در قرارداد بانک با مشتری گذاشته می شود و مورد توافق و امضای مشتری قرار می گیرد؛ لذا، شرعاً و قانوناً اشکالی ندارد.

۵.۲. دیرکرد ربا و حرام آن است که به جهت تأخیر در ادای دین اخذ شود یا اینکه بابت خسارت واقعی نباشد. بنابراین، آنچه در استفتائات مراجع عظام مبنی بر حرمت دیرکرد آمده است، ناظر بر این مطلب است.

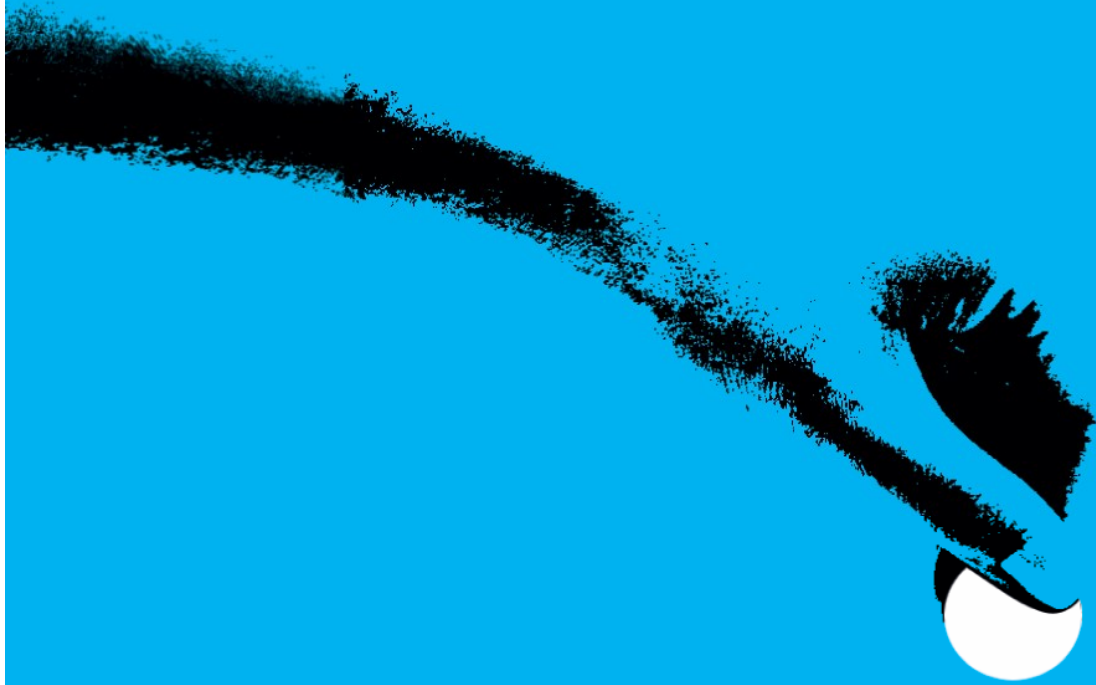
۳.۵. در اجرای این قانون،^۱ برخی مواقع بانک تخلف می‌کند؛ چراکه خسارت واقعی تحقق پیدا نکرده است. البته از باب وجه التزام (یعنی قرارداد و وجهی بابت جلوگیری از تعهد که از ابتدا شرط شده است) به نظر مقام معظم رهبری و شورای نگهبان اشکالی ندارد.

۴.۵. در نهایت، بفرض که ربا باشد و حرام، مشتری بانک نباید اقساط را به اندازه‌ای تأخیر بیاندازد که مجبور شود دیرکرد یا ربا بدهد؛ چون ربادادن هم مثل گرفتن آن، حرام است

۱. گیرنده پول را وکیل کنید تا با پول شما، کالایی بخرد و آن را به هر کس که بخواهد، هر چند به خودش، به صورت نسیه بفروشد؛ سپس مبلغ اضافی که بابت نسیه گرفته است، مقدار مشخصی از آن را به عنوان حق وکالت و باقی مانده را به عنوان موکل (صاحب پول) برگرداند.

تبصره ۱: در اینجا وکیل (گیرنده پول) در هر ماه، مبلغ مشخصی، علی الحساب، به شما می‌دهد و در پایان، باقی مانده را که شامل اصل پول نیز می‌شود، به شما برمی‌گرداند.

تبصره ۲: باید توجه داشت که قرارداد وکالت، مضاربه و... قراردادهایی جایزند؛ یعنی هر کدام از دو طرف قرارداد، هر زمان که خواست، می‌تواند قرارداد را فسخ کند.

۶. کاهش ارزش پول

؟ شخصی ده سال پیش، مبلغی را به دیگری قرض داده است. آیا جایز است به‌عنوان تورّم و کاهش ارزش پول، بیش از آن را از او بگیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، فاضل، نوری و وحید: خیر؛ جایز نیست بیشتر از مقدار قرض، از او دریافت کند.^۱

آیات عظام بهجت و رهبری: خیر؛ طلبکار تنها باید اصل طلب خود را دریافت کند و حق ندارد قیمت کاهش ارزش پول را بگیرد؛ مگر آنکه فاصله، طولانی و تفاوت، فاحش باشد که

---

۱. امام، استفتائات، ج ۳، احکام مهریه، س ۱۷؛ سیستانی، Sistani.org، مهریه و قرض؛ رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۷۷۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۷۷ و ۱۴۹۰ و ۱۰۳۱؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س ۴۴۶؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۶۴۹ و ۱۲۶۳؛ پرسش از دفتر: بهجت و وحید.

در این صورت، بنابر احتیاط واجب، باید مصالحه کنند.^۱

آیت الله صافی: خیر؛ جایز نیست بیشتر از مقدار قرض از او دریافت کند؛ ولی اگر قرض دهنده مطالبه می کرده و قرض گیرنده با وجود قدرت پرداخت بدهی خود، کوتاهی کرده است، باید ضرر قرض دهنده را از این جهت جبران کند و احتیاط آن است که با هم مصالحه کنند.^۲

آیات عظام مکارم و نوری: اگر فاصله زمانی به قدری زیاد باشد که ارزش پول، فوق العاده کاهش یابد، به طوری که در نظر عُرف، ادای قرض محسوب نشود، مانند بدهکاری های مربوط به ده بیست سال قبل، باید معادل روز را در نظر گرفت یا دست کم مصالحه کنند.^۳

۱. رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۲۲۷؛ بهجت، استفتائات ج ۳ س ۴۴۸۳.

۲. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۶۵.

۳. نوری، استفتائات، ج ۱، س ۶۳۶ و ۶۳۷؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۶۵۷ و ۶۵۹.

۷. ارزش پول

؟ از دیدگاه برخی متخصصان و کارشناسان اقتصادی، بدهکار، ضامن کاهش ارزش پول است و باید آن را جبران کند. این امر، نزد آنان، ربا محسوب نمی‌شود. آیا کارشناسی آنان می‌تواند معیار قرار گیرد؟

آیت‌الله مکارم: خیر؛ احکام شرعی بر محور موضوعاتی دور می‌زند که از عرف عام مردم گرفته شود. نظر برخی کارشناسان اقتصادی، هرچند محترم است، نمی‌تواند معیار احکام شرعی قرار گیرد.^۱

تبصره: برخی دیگر از کارشناسان معتقدند، برای کمک به تولید و رشد نیروی انسانی، باید به بدهکار فرصت بدهیم و از او سود نگیریم. حتی برخی معتقدند باید به تولیدکنندگان،

---

۱. مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۶۹۳.

یارانه نیز پرداخت شود.

۸. رضایت پرداخت سود

؟ کسی که قرض می‌گیرد، چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد، آیا باز حرام است؟
همه مراجع: اگر در آن، شرط سود شده باشد، حرام است و رضایت دو طرف، آن را حلال
نمی‌کند؛ اما اگر بدون شرط، خود قرض گیرنده مقداری زیاده‌تر پس بدهد، اشکال ندارد؛ بلکه
مستحب است.^۱

۹. سود پول

؟ آیا شخص می‌تواند نزد دیگران پول بگذارد و هر ماه، سود آن را دریافت کند؟

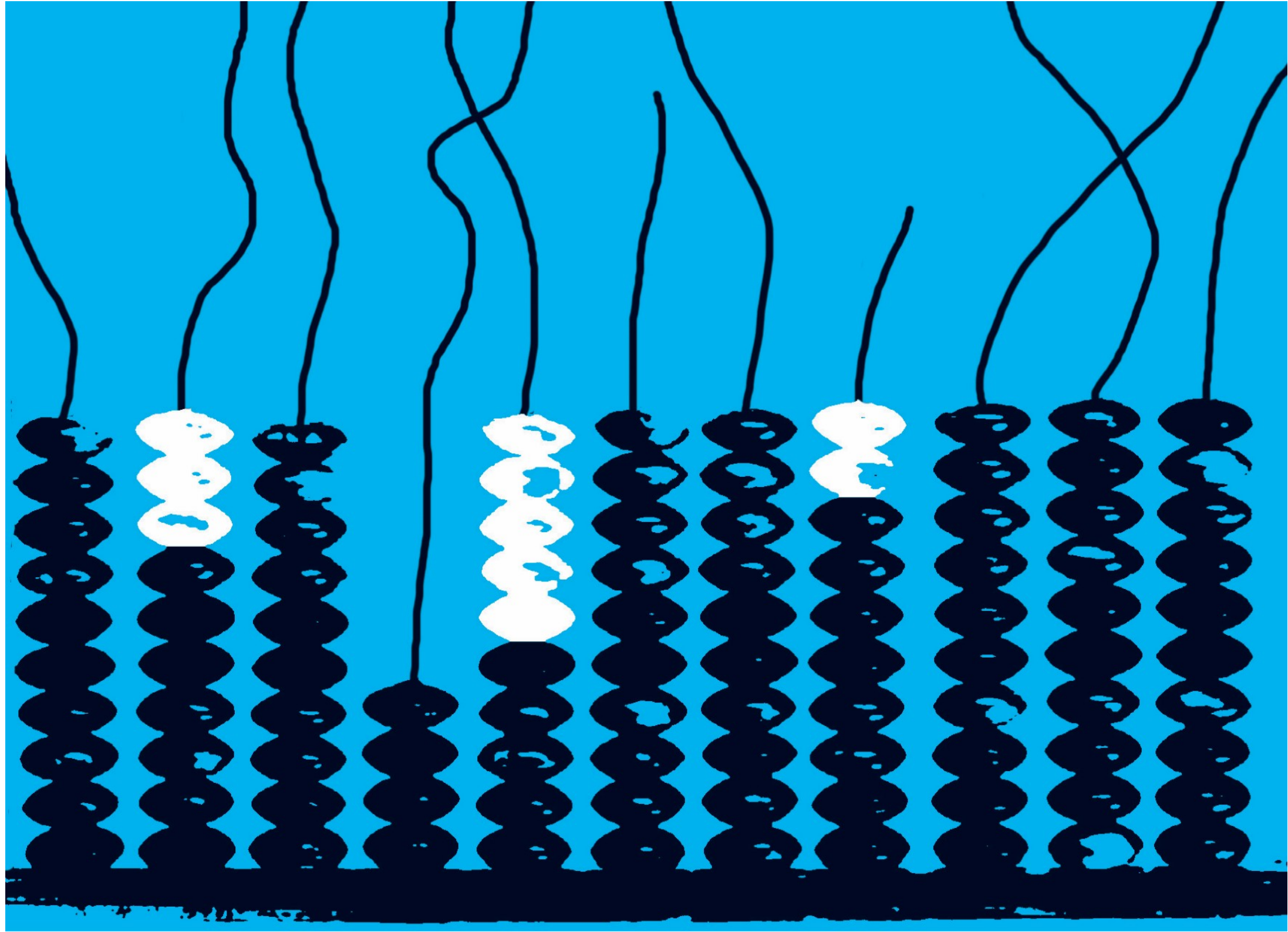
۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۸۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۷.

همه مراجع: اگر سپردن اموال نزد دیگران، تحت عنوان یکی از عقود صحیح با رعایت شروط شرعی باشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر به عنوان قرض باشد و در آن، شرط سود شود، ربا و حرام است.^۱

۱۰. کارمزد

گرفتن درصد بسیار کم، مانند یک درصد، به عنوان کارمزد، توسط صندوق‌های قرض الحسنه، به منظور تأمین مخارج صندوق، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، رهبری، فاضل، مکارم و نوری: گرفتن بهره وام، زیاد باشد یا کم، حرام است؛ هر چند به اسم کارمزد باشد. اما اگر آنچه گرفته می‌شود، در حقیقت برای مخارج

۱. رهبری، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۷۷۴ و پرسش از دفتر: همه مراجع.

صندوق و حقوق کارمندان باشد، به مقدار متعارف، با توافقِ دو طرفِ اشکال ندارد.^۱
 آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: گرفتن کارمزد حرام است؛ هر چند آنچه گرفته می‌شود، در حقیقت برای مخارج صندوق و حقوق کارمندان باشد.^۲

۱۱. ربای حلال

؟ در چه مواقعی گرفتن ربا جایز است؟

همهٔ مراجع: ۱. رباگرفتنِ مسلمان از کافری که در پناه اسلام نیست؛ ۲. رباگرفتن پدر و

---

۱. امام، استفتائات، ج ۲، قرض، س ۳۹؛ رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۷۸۶؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۶۶۵ و توضیح المسائل، م ۴۲۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۸۸؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۵۷۶.
 ۲. تبریزی، استفتائات، س ۱۲۶۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۸۵ و بهجت: آیت الله بهجت: این همان ربا است مگر معامله‌ای در قبال کار مزد معین انجام گیرد به شرط وام استفتائات ج ۳ س ۳۹۸۷ و سیستانی سایت ایشان.

فرزند از یکدیگر؛ ۳. رباگرفتن زن و شوهر از یکدیگر.^۱

تبصره: طبق فتوای آیت‌الله تبریزی، معامله ربوی با کافر نیز حرام است؛ ولی مسلمان می‌تواند از او چیزی را به صورت ربا به قصد استنقاذ (= تصرف مجاز) بگیرد.

۱۲. مضاربه و نسیه

؟ اگر با سپردن پول به کسی، بخواهم در هر ماه، درصد مشخصی از سود پول از او دریافت کنم، راه حل بدون ربا چیست؟

همه مراجع: اگر پول را به شخصی بدهید و هر ماه به طور مشخص سود بگیرید، ربا و حرام است و برای دوری از ربا، چند راه وجود دارد:

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۸۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۰۸؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۷۵۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۰۷۴؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۸۲.

۱. گیرنده پول را وکیل کنید تا با پول شما، کالایی بخرد و آن را به هر کس که بخواهد، هر چند به خودش، به صورت نسیه بفروشد. در هر ماه، مبلغ مشخصی، علی الحساب، به شما بدهد و در پایان، باقی مانده را که شامل اصل پول نیز می شود، به شما برگرداند؛^۱
۲. او را وکیل کنید تا با پول شما، کار حلال و مشروع کند. هر چه سود به دست آید، به شما تعلق می گیرد و به او، حق وکالت بدهید؛
۳. با او عقد مضاربه انجام دهید؛ به این ترتیب که سرمایه از شما و کار از او. سودی که حاصل می شود، بین هر دو، به نسبتی که در عقد قرار می گذارید، تقسیم می گردد. در مضاربه، لازم است نسبت سهم و درصد سود را تعیین کنند. برای مثال، قرار می گذارند هر چه سود حاصل شد، مقداری از آن (نصف، یک سوم یا...) به مالک تعلق گیرد و مقداری

۱. توضیح المسائل مراجع، احکام وکالت، م ۲۱۰۸.

از آن، به عامل^۱.

تبصره: در قرارداد وکالت، مضاربه و مانند آن، می‌توانید هر شرط مشروعی در ضمن آن قرار دهید.

۱۳. تبدیل قرض به طلا

آیا جایز است مبلغی پول به کسی داده شود و آن را به قیمت طلا محاسبه کند و هنگام پرداخت بدهی، براساس نرخ روز طلا محاسبه شود؟
همه مراجع: چنانچه پول را به او قرض دهد، نمی‌تواند بیش از آن مقدار طلب کرده و آن را با نرخ روز طلا محاسبه و دریافت کند. اما اگر نرخ روز طلا معلوم بوده و با آن پول، از

---

۱. العروة الوثقی، ج ۲، کتاب المضاربه؛ توضیح المسائل مراجع، احکام وکالت.

گیرنده پول، طلا خریده باشد [که طلا را در آینده بدهد]، بر فروشنده واجب است همان طلا را بپردازد.^۱

۱۴. خرید و فروش ارز

؟ خرید و فروش ارز، با تفاوت قیمت، به صورت نقد و نسیه چه حکمی دارد؟

همه مراجع: خرید و فروش ارز اشکال ندارد.^۲

-
۱. مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۷۷۸؛ تبریزی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۱۱۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۳۹؛ پرسش از دفتر: همه مراجع.
  ۲. امام، توضیح المسائل، م ۲۸۴۵؛ سیستانی، توضیح المسائل، عملیات بانکی، م ۲۶؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۲۴۳۲؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۹۸؛ رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۶۰۳؛ تبریزی و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۷۵؛ پرسش از دفتر: بهجت.

۱۵. اسکناس نو

؟ آیا فروش اسکناس‌های نو و خرده، با قیمت بیشتر، جایز است؟

همه مراجع: آری، جایز است.^۱

۱۶. خرید و فروش چک

؟ فروش مبلغ چک مدت‌دار، به صورت نقد، با قیمت کمتر، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام و رهبری: فروش آن از سوی طلبکار به بدهکار، اشکال ندارد؛ ولی فروش

آن به شخص سوم، صحیح نیست.^۲

---

۱. امام، استفتائات، احکام معاملات، ج ۲، س ۱۷۹؛ رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۶۰۳ و ۱۶۰۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۲۶؛ سیستانی، توضیح المسائل، عملیات بانکی، تنزیل برات؛ تبریزی، توضیح المسائل، احکام سفته، م ۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۸۶۷؛ پرسش از دفتر: بهجت.

۲. رهبری، اجوبة الاستفتائات، س ۱۹۴۹؛ امام، توضیح المسائل، م ۲۸۳۹ و استفتائات، ج ۲، احکام معاملات، س ۲۲۵.

آیت‌الله بهجت: اگر فروشنده چک، مبلغ آن را از صادرکننده چک، طلبکار باشد، فروش آن به مبلغ کمتر، در صورتی جایز است که در مابه‌التفاوت، معامله شرعی انجام گیرد و در ضمن آن، شرط قرض، به مبلغ فروش چک، شود.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اگر فروشنده چک، مبلغ آن را از صادرکننده چک، طلبکار باشد، فروش آن، به بدهکار یا شخص دیگر، به قیمت کمتر و به صورت نقد، اشکال ندارد.^۲

آیت‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست.^۳

۱. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۲۹.

۲. نوری، استفتائات، ج ۲، س ۴۲۶ و ۴۲۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۳۲؛ مکارم، توضیح المسائل، ۲۴۲۹؛ تبریزی،

استفتائات، س ۲۱۴۴ و ۲۱۴۲ و توضیح المسائل، احکام سفته، م ۶؛ سیستانی، توضیح المسائل، عملیات بانکی، م ۲۸.

۳. وحید، توضیح المسائل، م ۲۸۶۹.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.